

DVIŠALĖS LIETUVOS IR LENKIJOS ISTORIJOS MOKYMO PROBLEMŲ TYRIMO KOMISIJOS VEIKLA IR JOS PRASMĖ

Dvišalės komisijos istorijos mokymo problemoms nagrinėti sudaromos iš principo tada, kai šalis praicijtyje turėjo artimų tarpusavio politinių ir kultūrinių ryšių, konfliktų ar net karų. Tokiais atvejais praicities vertinimai neišvengiamai skirtingi, bet, siekiant konstruktyvaus ir draugiško tautų bendradarbiavimo, istorijos mokymas, pirmiausia mokykliniai vadovėliai gali padėti įveikti primityvų priešiškaumą ir jį maitinančius mitus bei klaidingus stereotipus. Tad, pavyzdžiui, Lietuvos ir Latvijos dvišalė komisija neturėtų prasmės, nes tarpusavio santykių vertinimas faktiškai nesukelia didesnių kontroversijų.

Lenkija dvišalių komisijų veiklos srityje turi ilgametę patirtį. Iškart po Lenkijos Liaudies Respublikos ir Vokietijos Federacinės Respublikos sutarties dėl diplomatinų santykių užmezgimo ratifikavimo 1972 m. buvo sudaryta pirmoji tokia istorikų komisija. Suprantama, lenkai su vokiečiais turėjo apie ką svarstyti ir ką derinti...

Po 1991 m. rugpjūčio, kai Lenkija pripažino Lietuvos nepriklausomybę, užsimezgė oficialūs ryšiai ir švietimo srityje. 1992 m. vasario 21 d. Vilniuje Lietuvos Respublikos kultūros ir švietimo ministras Darius Kuolys ir Lenkijos Respublikos nacionalinės švietimo ministerijos vadovas Andrzejus Stelmachovskis pasirašė Protokolą dėl dvišalės komisijos istorijos mokymo problemoms nagrinėti. Protokolo 2 straipsnyje buvo suformuluoti svarbiausi Komisijos uždaviniai, nurodyta, kad ji:

1. Keičiasi informacija apie istorijos mokymą Lietuvos ir Lenkijos pagrindinėse ir vidurinėse mokyklose, supažindina viena kitą su šioms mokykloms skirtais vadovėliais.
2. Aptaria istorijos vadovėlių turinį, teikia siūlymus vadovėlių autoriams ir leidykloms.

3. Nagrinėja istorijos mokymo problemas Lietuvos mokyklose, kuriose mokoma lenkų kalba, ir Lenkijos mokyklose, kuriose mokoma lietuvių kalba; teikia pasiūlymus bei rekomendacijas.
4. Pataria, kaip geriau aprūpinti mokyklas istorijos vadovėliais.

Trečiajame straipsnyje buvo nustatyta, jog: „Kiekvienai šaliai Komisijoje atstovauja tiek pat asmenų. Kiekviena iš šalių skiria Komisijos pirmininką, atsakingąjį sekretorių ir tris narius.“

Lenkijoje parinkti atstovus nebuvo sunku. Juk tarybiniais metais nemažai lenkų istorikų nagrinėjo ir Lietuvos istorijos problemas, kai kurie iš jų galėdavo dirbti Vilniaus archyvuose ir mokslinių bibliotekų rankraščių skyriuose. Komisijos pirmininku tapo profesorius habilituotas daktaras Henrykas Wisneris, jau tada žinomas Lietuvos istorikams, beje, gerai kalbantis lietuviškai. Vienas iš narių – Gregorzas Blaszczykas, Poznanės universiteto mokslo darbuotojas, besiruošiantis ginti habilitacinį darbą, suprato ir skaitė lietuviškai. Kitas narys – Andrzejus Leszekas Szczesniakas – istorijos daktaras, daugelio vadovėlių autorius, prityręs didaktikas. 1989 m. jis išleido tris šaltinių knygas, skirtas Katynės aukoms, su autoriniu tekstu, taip pat knygą „Lenkijos–Sovietų karas 1918–1920“.

Nepalyginti sunkiau buvo ministrai D. Kuoliui parinkti Komisijos pirmininką iš Lietuvos istorikų. Juo galėjo būti gerai kalbantis lenkiškai, komunikabilus, principingas ir drauge taktiškas, susipažinęs su lenkiška Lietuvos istoriografija žmogus. Mokslinės produkcijos apimtimi tegu ir atsiliekantis nuo Wisnerio. Toks ir buvo Juozas Tumelis – Nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos Senų ir retų knygų skyriaus vedėjas, dėl ryšio su disidentais tarybiniais metais negalėjęs

ginti diseratacijos. Aktyvus Sąjūdžio veikėjas, kurį laiką jo oficialus pirmininkas J. Tumelis jau buvo dalyvavęs konferencijose Lenkijoje, JAV ir net Vatikane, užmezgęs ryšius su lenkų istorikais.

Komisijos narius parinkti J. Tumeliui teko nekeliant didelių reikalavimų. Jais tapo Dailės akademijos docentas daktaras Adomas Butrimas, Vilniaus universiteto vyr. dėstytojas Antanas Kulakauskas ir to paties universiteto docentas daktaras Algis Povilas Kasperavičius, šių eilučių autorius. Lietuvių ir lenkų santykius XIX amžiuje buvo tyrinėjęs A. Kulakauskas, bet A. Butrimas – parašęs vieną iš naujų Lietuvos istorijos vadovėlių, o A. P. Kasperavičius – pačią pirmąją potarybiniu laikotarpiu naujųjų amžių istorijos mokymo priemonę (išversta į rusų ir lenkų kalbas atitinkamų Lietuvos tautinių bendruomenių mokykloms).

[J. Tumelio akiratį patekau beveik atsitiktinai. 1991 m. birželį Liubline turėjo vykti tarptautinė konferencija, skirta buvusios Abiejų Tautų Respublikos pakraščių („kresų“) tautiniam išsiskaidymui. Kažkodėl niekas kitas iš VU Istorijos fakulteto, daugiau ar mažiau mokantis lenkiškai, negalėjo ar nenorėjo važiuoti ir Lietuvos delegacijos vadovas J. Tumelis pasiūlė man. Turėjau gauti tada dar būtiną TSRS užsienio pasą ir traukiniu keliauti į Liubliną. Kartu su J. Tumeliu, istoriku Z. Kiaupa, geografu Č. Kudaba, Kultūros ir švietimo ministerijos Socialinių mokslų skyriaus viršininku Girvydu Duobliu.

Konferencijoje, kuri vyko Liublino mokslo draugijos rūmuose, nustebino lenkų istorikų palankumas lietuviams. Vilniaus krašte gimęs ir augęs Ryszardas Kiersnowskis su humoru prisiminė, kaip 1940 metais jam teko mokytis lietuvių kalbos. Kitas įžymus istorikas, Andrzejus Ajnienkelis, kai apgailėstavau dėl savo prastos lenkų kalbos, pasakė, kad visi supranta mano pranešimą, o istorikų konferencija – ne skaitovų konkursas. Vėliau, A. Ajnienkielio pakviestas, dalyvavau dviejose Lenkijos mokslų akademijos Istorijos institute surengtose konferencijose. Dar vienas, smarkiai pagyvenęs istorikas, besikalbant apie Antrojo pasaulinio karo laikotarpio nuosėdas abiejų tautų santykiuose, pasakė, kad „Jūs, lietuviai, elgėtės

daugmaž žmoniškai, nors buvote priešai. Tačiau ukrainiečių surengtų siaubingų žudynių [Voluinėje ir Rytų Galicijoje – A. P. K.] lenkų tauta niekada neužmirš.“

Praėjo jau daug metų nuo Liublino konferencijos, senuko istoriko tikriausiai nebėra gyvo, bet, turint omenyje aktualius oficialius Lenkijos ir Lietuvos santykius, atsitraukus nuo pagrindinės temos, reikėtų paminėti vieną reikšmingą lenkų Tautos atminties instituto (IPN) istorikų vertinimą. Jų parašytoje naujausiųjų laikų Lenkijos istorijoje¹, kurioje ypač daug vietos skirta Antrojo pasaulinio karo laikotarpiui, nėra termino „Vilniaus krašto okupacija“, o rašoma „Dalį Vilniaus vaivadijos su Vilniumi sovietų valdžia perdavė Lietuvai, bet kitų metų vasarą TSRS užėmė visą šią valstybę“ (115 p.). Lenkų ir lietuvių santykiai karo metais apibūdinami taip: „Lenkai ir lietuviai, negalėdami išspręsti konflikto, kilusio dėl Vilniaus krašto valstybinės priklausomybės, reiškė tarpusavio nepalankumą. Kurstė jį vokiečiai, sudarę lietuvių policijos dalinius, kurie dalyvavo kovose prieš lenkų patriotines pagrindžio organizacijas. Pavieniais [sporadycznych] atvejais tai pasireiškėdavo smurto veiksmais, kurių aukomis tapdavo pirmiausia lenkai – civiliai gyventojai“ (180 p.) Štai tik tiek.

Galima pasidžiaugti, kad Dvišalės komisijos diskusijose suderinti požiūriai atsispindi šioje knygoje. Nėra minimos nei „Lietuviška Vilniaus okupacija 1939–1940 m.“, nei Vietinės rinktinės vykdytos „lenkų žudynės“. Gaila, kad tarpvalstybinės istorikų komisijos rekomendacijų nepaisoma Lenkijos užsienio reikalų ministerijos užsakytoje ir aprobuotoje 2011 m. išleistoje trikalbėje knygoje². O štai naujausiųjų laikų Lenkijos istorijoje realiai vykdytoms lenkų gyventojų žudynėms paskirtas 2,5 p. paragrafas, pavadintas „Stosunki polsko-ukrainskie. Masowe zbrodnie na Polakach na Wołyniu i w województwach południowo –

¹ Dziurok A., Galezowski M., Kamiński L., Musiał F. *Od Niepodległości do Niepodległości. Historia Polski 1918–1989*. Warszawa, 2010.

² Niviński P. *Paneriai – „žmonių skerdynių“ vieta* [Toks pats pavadinimas lenkiškai ir angliškai]; Warszawa, 2011.

wschodnich RP⁴. Jame įdėtos trys žudynių aukų nuotraukos ir du išsigelbėjusių liudijimai³. Vargu ar reikia tokio pavadinimo vertimo. IPN parengta knyga išreiškia patriotinės lenkų visuomenės dalies požiūrį, be abejonės, tiksliau negu trikalbė, nors ir žinomo istoriko parašyta knyga, kuri primena kažkokio politinio žaidimo priemonę. Tiesa, ji nėra vadovėlis.

Lietuvos šalies komisija buvo oficialiai sudaryta ministro D. Kuolio 1992 m. balandžio 17 d. įsakymu. Greta jau minėto pirmininko ir narių jos sekretoriumi tapo Kultūros ir švietimo ministerijos Socialinių mokslų skyriaus viršininkas G. Duoblys. Pirmieji Dvišalės komisijos posėdžiai buvo surengti 1992 m. liepos 1–2 d. Vilniuje, kur atvyko Lenkijos komisija. Tai buvo, galima sakyti, susipažinimo ir pasitarimų dėl tolesnio Dvišalės komisijos darbo posėdžiai. Pasikeista taip pat informacija apie istorijos mokymą Lenkijoje ir Lietuvoje, nutarta pirmiausia imtis istorijos vadovėlių tarpusavio recenzavimo, jų vertinimo Lietuvos ir Lenkijos santykių nušvietimo požiūriu. Apsikeista kai kuriais vadovėliais, kiti buvo nusiųsti vėliau.

Antras Dvišalės komisijos narių, dažnai oficialiai vadinamų ekspertais, susitikimas vyko Varšuvoje 1992 m. gruodžio 14–18 d., Nacionalinės švietimo ministerijos patalpose. Dalyvavo visi komisijos nariai, taip pat Lenkijos komisijos sekretore paskirta Nacionalinės švietimo ministerijos Edukacijos problemų tyrimo instituto darbuotoja Danuta Wisniewska. Posėdžiuose buvo pasikeista informacija apie abiejose šalyse aktualius švietimo problemas, ypač tautinių mažumų – lenkų Lietuvoje ir lietuvių Lenkijoje. Svarstymo metu kontroversijų faktiškai nekilo, buvo pripažinta, kad lenkų švietimo Lietuvoje padėtis gera.

Daugiausia laiko užėmė vadovėlių recenzijų pateikimas ir kai kurių recenzijų svarstymas. Didžiausios apimties ir labai kritišką recenziją apie V. Daugirdaitės-Sruogienės „Lietuvos istoriją“ pateikė G. Blaščykas. Su kai kuriais priekaištais teko sutikti. Lenkijos ir Lietuvos santykių nušvietimas V. Daugirdaitės knygoje atspindėjo tarpukario nuo-

taikas, kai Nepriklausoma Lietuva su Lenkija konfliktavo dėl Vilniaus. Diskusiją užbaigė G. Duoblys. Jis pranešė, kad V. Daugirdaitės knyga nebus pakartotinai leidžiama ir ją mokyklose pakeis nauji vadovėliai. A. L. Ščesniakas recenzavo mano mokomąją priemonę „Naujausiųjų laikų istorija“, išleista jau ir lenkų kalba. Recenzentas pripažino, jog „Lenkija liečiantys dalykai pateikti teisingai, atitinkamai proporcingai vaidmeniui, kurį vaidino Lenkija tarptautinėje arenoje. Reikia padėkoti autoriui už dalykiškai, objektyviai ir su simpatija parodytą Lenkijos istoriją“. Tačiau paties A. L. Ščesniako vadovėliui „Historia 1918–1939“ buvo pareikšta pagrįstų pastabų dėl keleto tendencijų teiginių. Pavyzdžiui, kad 1918–1919 m. Nepriklausomos Lietuvos vadovai „laikė, kad visi, gyvenantys buvusios Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės teritorijoje, kad ir kokia būtų jų kalba ir kilmė, yra lietuviai“. Tendencijų ir neteisingų pastabų apie Lietuvą buvo ir kituose, vėliau recenzuotuose jo vadovėliuose. Kita vertus, A. L. Ščesniakas buvo komunikabiliausias ir draugiškiausias bendraujant lenkų komisijos narys. Tiesa, nei H. Wisneris, nei G. Blaščykas vadovėlių nerašė, tad apie jų galima tendencingumą spręsti išvis neįmanoma.

Pastabų recenzantai pareiškė beveik visiems vadovėliams, nors ne tiek dėl tendencingumo, kiek dėl kartais pasitaikančių dalykinių klaidų. Tačiau, baigiamojo protokolo žodžiais, „posėdžiai vyko dalykinių diskusijų ir savitarpio supratimo atmosferoje, pateikti pasiūlymai yra konstruktyvaus pobūdžio“. Buvo pasiūlyta neapsiriboti vien vadovėlių recenzavimu, o paruošti ir perskaityti per kitus Dvišalės komisijos posėdžius specialius pranešimus apie Lenkiją ir Lietuvą siejančius įvykius bei procesus, politinius ir kultūrinius abiejų šalių ryšius.

Trečiasis Dvišalės komisijos susitikimas buvo surengtas Vilniuje 1993 m. rugsėjo 25–30 dienomis Kultūros ir švietimo ministerijoje. Tokiu būdu nusistovėjo taisyklė, kad Dvišalės komisijos susitikimai vyks vieną arba du, o vėliau tik vieną kartą per metus, paeiliui Lietuvoje ir Lenkijoje. Vilniuje, kaip ir 1992 m. Varšuvoje, pirmiausia buvo pateikiamos ir aptariamios recenzijos. Plačiau

³ Dziurok A., Galezowski M., Kaminski L., *Musial F.* Op. cit., p. 178–180.

recenziją – Arūno Gumuliausko Lietuvos istorijos vadovėlio „Lietuva nuo valstybės susikūrimo iki valstybės atkūrimo“ – vėl pateikė G. Blaščykas, jau habilituotas daktaras. Recenzentas nurodė, kad A. Gumuliausko knyga – ryškus žingsnis į priekį lyginant su V. Daugirdaitės-Sruogienės vadovėliu, bet kartu pažymėjo, kad „Jaučiamas negatyvus nusistatymas lenkų atžvilgiu, o hipotezės pateikiamos kaip istorinės tiesos“. Drauge recenzijoje buvo nurodyta nemažai faktinių klaidų.

Trumpesnės recenzijas pateikė A. Butrimas ir A. P. Kasperavičius. Buvo perskaityti pranešimai: A. Kulikausko „Lietuvių tautinis atgimimas ir lietuvių–lenkų santykiai (lietuvių–lenkų konflikto genėzė)“ ir A. P. Kasperavičiaus „Pastabos apie XX a. Lietuvos–Lenkijos kultūrinius ryšius“. Pranešimai vėliau vienokia ar kitokia forma buvo skaitomi mokslinėse konferencijose ir publikuojami, o recenzijos siunčiamos leidykloms, kurios buvo išleidusios vienus ar kitus vadovėlius. Leidyklos privalėjo perduoti juos vadovėlių autoriams, kad jie atsižvelgtų į kritines pastabas.

Tačiau Dvišalė komisija neturi galimybių pasiekti, kad leidyklos ir autoriai atsižvelgtų į recenzijose pareikštas pastabas. Kartais autorius nekreipia dėmesio net į įsakmias leidyklos parinkto recenzento pastabas. Galėčiau pateikti vieną pavyzdį iš savo praktikos. Leidykla „Krontas“ dėl nelabai aiškių priežasčių nustojo leisti mokyklinius vadovėlius. Paskutinis išleistas buvo vadovėlis IX klasei, trijų istorikų sudaryta „Naujųjų amžių istorija“. Korektūriniame egzemplioriuje, skyrelyje apie 1863–1864 m. sukilimą, radau tokį sakinį „Anglijoje organizuotas tarptautinis savanorių būrys, kuriam taip ir nepavyko išsilaipinti Kuršių nerijoje“. Raudonu tušinuku parašiau, kad vietovės pavadinimas turi būti „Kuršas“, nes Kuršių nerija buvo Prūsijos karalystės teritorija ir joks protingas vadas nemėgintų į ją išsikelti, juo labiau nerijoje. Paaiškinimas buvo labai išsamus, bet, gavęs išspausdintą egzempliorių, jame radau tą pačią klaidą – „Kuršių neriją“⁴. Paklaustas atsakingas leidyklos darbuo-

tojas pasakė, kad skyrelio autorius kategoriškai atsisakė pataisyti, nes esą tvirtai prisimena skaitęs būtent taip: „išsilaipinti Kuršių nerijoje“. Tokia dažnai būna recenzentų dalia, net kai nesikerta nacionaliniai ar ideologiniai motyvai.

Tačiau palaiapsnui, kaip sakoma, ir vandens lašas akmenį pratašo. Dvišalėje komisijoje po diskusijų buvo pasiektas susitarimas, kad ji rekomenduotų minint Vilniaus ir Vilniaus krašto gražinimą Lietuvai nevertoti termino „okupacija“. Teko pateikti ir argumentą, kad Vilniaus krašto lenkai vietoj keturių deportacijų iš TSRS 1939 m. rudenį atitekusių rytinių Lenkijos žemių patyrė tik vieną, 1941 m. birželį. Tiesa, teko sutikti su rekomendacija Lietuvos autoriams nevertoti termino „okupacija“ istorijos vadovėliuose, rašant apie Vilniaus kraštą 1920–1939 m. Jį galima pakeisti sąvokomis: „Lenkijos valdžioje“, „1922 m. prijungtas prie Lenkijos“ ir panašiai. Tokiu būdu sudarytas abipusis kompromisas. Naujausiuose vadovėliuose vis rečiau bepasitaiko terminai „lenkų okupacija“ ir „lietuvių okupacija“. Tačiau lenkiškuose vadovėliuose liko dar nemažai lietuviams nepriimtinių pavadinimų ir teiginių. Dažnai jungtinė valstybė po 1569 m. Liublino unijos – Abiejų Tautų Respublika – vadinama tiesiog Lenkija. Tiesa, kažkieno prasimanytas lietuviškas pavadinimas – „Respublika“ irgi labai nevykęs, tiesiog nelogiškas, bet jis neturi nepriimtino lenkams pobūdžio. Ir kai kurių kitų terminų vartojimas yra diskusinis.

Į tai buvo atkreiptas dėmesys ketvirtajame susitikime 1994 m. gegužės 9–12 dienomis Varšuvoje. Jame taip pat buvo iškelta idėja, kuriai pritarė visa Dvišalė komisija, išleisti bendrą darbą, pateikiantį siūlymus dėl Lenkijos ir Lietuvos istorijos pateikimo, skirtą mokyklinių vadovėlių autoriams ir leidėjams. Deja, idėjos taip ir nepavyko realizuoti iki šiol. 1994 m. gruodį įvyko dar vienas susitikimas Vilniuje. Jame buvo nutarta paruošti sąrašą temų, ką turi žinoti Lietuvos moksleivis apie Lenkijos istoriją ir lenkų moksleivis apie Lietuvos istoriją. Recenzuojant vienas lenkų autoriaus A. Sytos vadovėlis buvo pripažintas lietuviams nepriimtiniu, nes jame visiškai neminimas net Lietuvos vardas. Išsamia ir įdomia recenzija vėl pateikė

⁴ Galinis A., Jurkevičius S., Petrauskis K. Naujųjų amžių istorija. Vadovėlis IX klasei. Vilnius, 2009, p. 130.

G. Blaščykas. Šį kartą mokytojo M. Kondroto knygos „Lietuvių tautos ir valstybės istorija“, išleistos 1994 m. Ji, beje, nebuvo po aptarimo rekomenduota mokykloms tada dar veikusios istorijos vadovėlių komisijos. G. Blaščykas pažymėjo M. Kondroto knygos originalumą, bet aptiko daugybę nepagrįstų teiginių. Pavyzdžiui, tokį, kad lenkai nunuodijo Vytautą, nors toliau autorius nurodo, jog tai prasimanymas. Tad kam apie tai rašoma, – klausė recenzentas, neigiamai įvertinęs M. Kondroto darbą.

Reikia pažymėti, jog A. Kulakauskas ir A. Butrimas, tapę Dailės akademijos prorektoriumi, vis mažiau dalyvavo Komisijos veikloje. Į 1995 m. gruodžio 18–21 d. vykusį eilinį susitikimą Varšuvoje iš Lietuvos atvažiavo tik Komisijos pirmininkas dr. J. Tumelis ir A. P. Kasperavičius. Laimei, tada Varšuvoje stažavo Lietuvos istorijos instituto mokslo darbuotojas daktaras Rimantas Miknys. Prof. H. Wisneris jį pakvietė dalyvauti formaliai, kaip vertėją. Tačiau gerai mokantis lenkų kalbą, keletą konferencijų Lenkijoje dalyvis dr. R. Miknys aktyviai įsitraukė į svarstymą ir diskusijas. Susitikime buvo pateikti sąrašai temų, kurias turi žinoti atitinkamai lenkų ir lietuvių moksleiviai.

Recenzuotuose lietuviškuose vadovėliuose – A. Butrimo ir A. P. Kasperavičiaus – lenkų istorikai pasiūlė šį tą patikslinti ir papildyti. Rimtų pretenzijų buvo pareikšta dėl A. P. Kasperavičiaus vadovėlyje įdėtų žemėlapių. Tačiau, pasikeitus nuomonėms, visiems teko pripažinti, kad tiek žemėlapius, tiek iliustracijas vadovėlių autoriai pirmą kartą pamato jau išspausdintoje knygoje. Leidyklos paprastai į juos tuo reikalu nesikreipia. Pataisyti autoriai gali nebent pakartotiniame vadovėlio leidime.

Septintasis Dvišalės komisijos susitikimas vyko 1997 m. gegužės 25–29 dienomis Vilniuje. Jame dalyvavo vėl ne visi Lietuvos komisijos nariai. Sekretoriumi jau buvo Švietimo ministerijos darbuotojas Rimantas Jokimaitis. Jis ligi šiol sėkmingai dirba šį reikalaujantį daug pastangų ir atsakingumo darbą. Susitikime buvo pasikeista išsami informacija apie Lenkijos ir Lietuvos švietimo problemas ir istorijos mokymo naujoves. Vėl recenzuoti vadovėliai, nors pažymėta, kad tai ne visada efektyvu. Susitarta susitikti Varšuvoje

1998 m. gruodį. Tačiau susitikimas tada nebuvo surengtas dėl Lenkijos istorikų nepasiruošimo. Taip bent buvo atsakyta į iš Vilniaus nusiųstą raštą.

O Lietuvos švietimo ir mokslo ministro K. Platelio 1999 m. balandžio 1 d. įsakymu buvo iš dalies pakeista Komisija į tokios sudėties:

Komisijos pirmininkas – J. Tumelis, Nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos Senų ir retų knygų skyriaus vedėjas, humanitarinių mokslų daktaras.

Komisijos sekretorius – Rimantas Jokimaitis, Švietimo ir mokslo ministerijos Bendrojo ugdymo turinio skyriaus vyriausiasis specialistas.

Nariai:

Algis Kasperavičius, Vilniaus universiteto Istorijos fakulteto docentas, humanitarinių mokslų daktaras.

Elmantas Meilus, Lietuvos istorijos instituto LDK istorijos skyriaus vyresnysis mokslinis bendradarbis, humanitarinių mokslų daktaras.

Rimantas Miknys, Lietuvos istorijos instituto XIX amžiaus istorijos skyriaus vedėjas, vyresnysis mokslinis bendradarbis, humanitarinių mokslų daktaras.

Tiktai Lenkijos nacionalinė švietimo ministerija vis atidėdavo naujo susitikimo terminą arba išvis neatsakydavo į iš Vilniaus siunčiamus raštus. Gerokai vėliau paaiškėjo neoficialios tokio delsimo priežastys. Lenkijos nacionalinė švietimo ministerija, visiškai nederinusi su Komisijos pirmininku prof. H. Visneriu, pašalino iš jos A. L. Ščesniaką ir sekretorę D. Visnievską. Protestuodamas prieš tokį jo traktavimą H. Wisneris atsistatydino iš Komisijos pirmininko pareigų ir kategoriškai atsisakydavo formuoti naują sudėtį. A. L. Ščesniakas, būdamas tvirtų patriotinių pažiūrų, užsitraukė didžiulę įtaką Lenkijoje turinčio dienraščio „Gazeta Wyborcza“ vyriausiojo redaktoriaus Adamo Michniko nemalonę ir pastarasis paveikė ministeriją. Lenkiškoje Vikipedijoje biogramoje „Andrzej Leszek Szcześniak“ nurodyta, kad jo paskutinio XX amžiaus dešimtmečio vadovėliai buvo kritikuoti dėl esminių klaidų ir antisemitinių aluzijų⁵.

⁵ http://pl.wikipedia.org/wiki/Andrzej_Leszek_Szcześniak (A. L. Ščesniakas mirė 2003 m.).

Bendraujant Dvišalėje komisijoje neteko išgirsti antisemitinių A. L. Ščesniako samprotavimų. Tiesa, Komisijoje visiškai nediskutuojama politiniais klausimais, ji kažkaip savaime yra depolitizuota.

Tai, kad Dvišalė komisija faktiškai tarsi nustojo egzistuoti, neliko nepastebėta Lenkijoje. Pirmasis jos ambasadorius Lietuvoje, politikas ir visuomenės veikėjas Janas Widackis pavėluotai, net 2004 m. solidaus savaitraščio „Polityka“ puslapiuose, kritiškai vertindamas Lenkijos ir Lietuvos santykius, tarp kitko parašė, kad „atrodo, apmirė bendros vadovėlių komisijos veikla“. Jam atsakė prof. A. Suchonskis – nurodė, jog nuo 2002 m. lapkričio vėl sistemingai vyksta susitikimai draugiškoje atmosferoje, o su nutarimais galima susipažinti ministerijos interneto MENiS puslapiuose⁶.

Iš tikrųjų, po ilgo vilkinimo pagaliau 2002 m. Lenkijoje buvo sudaryta visiškai nauja komisija. Jos pirmininku paskirtas Opolės universiteto profesorius habilituotas daktaras Adamas Suchońskis, žymus istorijos didaktikos specialistas, daugelio tarptautinių konferencijų dalyvis, aktyviai veikęs Tarptautinėje istorijos didaktikų draugijoje, nariais – profesoriai, habilituoti daktarai iš Olštyno Mieczyslawas Jackiewiczzius ir Bohdanas Lukaszewiczzius. Pirmasis iš jų puikiai kalba lietuviškai, yra vienas žymiausių Lenkijoje lietuvių kultūros ir literatūros žinovų, 1998–2002 m. Lenkijos Respublikos generalinis konsulas Vilniuje. Abu minėti komisijos nariai kilę iš Vilniaus, bet tai nekenkė kolegiskam bendravimui su lietuviais. Greičiau atvirkščiai. Kita vertus, komisijos pirmininkas A. Suchonskis pasidžiaugė, kad pirmą kartą jam tenka dalyvauti tarptautiniuose susitikimuose, kuriuose nereikia vertėjo.

Nauja lenkų komisija nustatė tvarką rengti susitikimus už Varšuvos ribų. 2003 m. Dvišalės komisijos posėdžiai vyko Sulejovke, netoli Varšuvos, 2005 m. – Nivkų gyvenvietėje prie Opolės, kur veikia Mokytojų tobulinimosi centras. Toliau susitikimai vykdavo jau universitetiniuose miestuose: 2007 m. Torunėje, 2009 m. Olštynė ir

⁶ Suchonski A. Komisija dziala // *Polityka*. 2004, gegužės 8, Nr. 19, s. 37.

2011 m. – Liubine. Tokia tvarka leidžia Lietuvos komisijos nariams plačiau, nors gal tik paviršutiniškai, susipažinti su Lenkija. Opolėje ir Olštynė Dvišalės komisijos narius priėmė universitetų rektorai, apie ją rašė vietinė spauda⁷. Lenkų komisijos sekretoriumi 2002–2006 m. dirbo prityręs ministerijos specialistas Piotras Ungeris. Beje, 2003 m. į komisijos darbą įsitraukė istorikas dr. Aleksanderis Srebrakowski iš Vroclavo universiteto ir geografijos specialistas dr. Marianias Kowalskis iš Varšuvos. O sekretoriai nuo 2007 m. nuolat keisdavosi.

Lietuvos komisijoje didžiausias pasikeitimas buvo tas, kad 2008 m. pradžioje dėl sveikatos problemų iš komisijos pasitraukė ilgametis pirmininkas J. Tumelis. Komisijos pirmininku buvo paskirtas jos narys Lietuvos istorijos instituto direktoriaus pavaduotojas mokslo reikalams (nuo 2008 m. pabaigos instituto direktorius) dr. R. Minknys, sudėtį papildė Švietimo plėtotės centro darbuotojas dr. Linas Jašinauskas ir geografai, Vilniaus pedagoginio universiteto profesorius dr. Algirdas Stanaitis.

Susitikimai Lietuvoje 2002, 2004 ir 2008 m. vyko Vilniuje, tačiau 2006 m. – Druskininkuose, o 2010 m. – Kėdainiuose.

Posėdžiuose dar buvo recenzuojami vadovėliai – juose surandama įvairių klaidų. Tačiau vadovėliuose matyti ryški pažanga pateikiant lenkų ir lietuvių santykius, recenzentai nebesuranda įžeidžių vertinimų ir kaltinimų. Tiesa, išlieka kai kurių sąvokų vartojimo problema – istorijos atlasuose dar kartais pasitaiko terminai „lenkų okupuotas“ ir „lietuvių okupuotas“. Kartu reikia pažymėti, kad galutinai suderintos temos, ką turėtų mokėti iš Lenkijos istorijos Lietuvos moksleiviai ir iš Lietuvos istorijos – Lenkijos moksleiviai. Sudaryti vienos ir kitos šalies žymiųjų asmenybių, apie kurias irgi turėtų žinoti moksleiviai, sąrašai. Suprantama, tai įgyvendinti jau ne Dvišalės komisijos jėgomis.

⁷ Źr. : Profesowowie będa zmieciać podręczniki // *Nowa Trybuna Polska*, 2005, gegužės 16, s. 4; *Brzozowski S. Jagiello pogodzony z Witoldem* [Interviu su dr. R. Minknium] // *Gazeta Olsztyńska*. 2009, gegužės 21, s. 1–2.

Buvo skaityti apibendrinantys pranešimai platesnėmis šalių istorijos temomis (A. Suchonskio, R. Miknio, A. Kasperavičiaus). Pranešimus skaitė ir pakviesti dalyvauti posėdžiuose žymūs abiejų šalių istorikai. Opolėje – prof. habil. dr. K. Tarka, Druskininkuose – dr. Č. Laurinavičius, Torunėje – dr. D. Prybytekas ir prof. J. Rulka, kurio pranešimas „Lenkijos jaunimo istorinė sąmonė“ susilaukė išskir-

tinio dėmesio, Vilniuje – prof. dr. A. Bumblauskas ir magistras T. Baryla, Olštynė – prof. Z. Kiaupa. Jie buvo atidžiai išklaustyti, susilaukė klausimų. Dvišalės Lietuvos ir Lenkijos komisijos veikla prisideda prie abiejų šalių jaunosios kartos mokymo savitarpio supratimo ir pakantumo. Žinoma, darbas Komisijoje plečia ir jos narių akiratį. Tiek specialybės, tiek gretimos valstybės pažinimo srityse.

Algis Povilas Kasperavičius